
Sözel Dil ve Konuşma Sorunları

Yazar

Prof.Dr. Ahmet KONROT

ÜNİTE

7

Amaçlar

Bu üniteyi çalıştıktan sonra;

- iletişim-dil-konuşma arasındaki ilişkiyi kavrayabilecek,
- bireylerarası dil ve konuşma sorunlarını genel çerçevede tanımlayabilecek,
- dil ve konuşma sorunlarının nedenleri hakkında bir fikir edinebilecek,
- sınıfınızdaki dil ve konuşma sorunlu çocuklarınıza yaklaşımınızı gözden geçirerek onları daha farklı gözlemleyebilecek,
- bu konudaki görüşleri daha sağlıklı değerlendirebileceksiniz.

İçindekiler

- Giriş 95
 - İletişim-Dil-Konuşma 95
 - Dil ve Konuşma Sorunlarının Tanımı 97
 - Yaygınlık Oranı 99
 - Nedenleri 100
 - Türleri 100
 - Öğretmene Öneriler 101
 - Özet 102
-

• Değerlendirme Soruları	103
• Yararlanılan ve Başvurulabilecek Kaynaklar	104

1. Giriş

Sözel dil ve konuşma, günlük yaşantımızda önemli bir yer tutan ve bireylerarası iletişimin gerçekleştirilmesi için kullandığımız araçlardandır. Kimi durumlarda dil ve konuşmanın kullanımında aksaklıklar ortaya çıkar. Çeşitli tür ve boyutlarda olan bu aksaklıklar, bireyin ve çevresindekilerin günlük yaşantılarını olumsuz yönde etkileyebilir. Bu ünitenin amacı, sözkonusu aksaklıkların türleri, nedenleri ve alınması gereken önlemleri özetlemektir.

Genel kullanım içerisinde kimi zaman iletişim, dil ve konuşma terimlerinin birbirinin yerine kullanıldığını görmekteyiz. Bu tür kullanımın temelinde iletişim-dil-konuşma arasındaki bağıntının bulunması gösterilebilir. Bunlar birbirlerinden farklı kavramlardır ve farklı özelliklere sahiptirler. Örneğin, gırtlak kanseri nedeniyle gırtlak alınan bir kişinin sözel dili kullanamama diye bir sorunu yoktur. Hatta iyice irdelendiğinde, konuşma sorunu da yoktur! Bu bireyin temel sorunu, konuşma eyleminde kullandığı sesleri başkalarının daha rahat işitebileceği bir biçimde üretmemesidir. Buna bağlı olarak, alınacak önlem ve yapılacak eğitim de farklıdır. Bu nedenle, konuyu daha iyi kavrayabilmek için öncelikle iletişim-dil-konuşma ilişkisinden söz etmek yerinde olacaktır.

2. İletişim-Dil Konuşma

İletişimin temel amacı bir bireyin başkalarıyla paylaşmak istediği düşüncelerini, yakınındaki ya da uzağındaki birey ya da bireylerde aynen ya da ona çok yakın bir biçimde oluşturmaktır. Burada sözkonusu olan, beyinler arasında düşünce alışverişidir.

Biliyoruz ki, bir düşünceyi bir beyinden diğerine doğrudan aktarabilmek mümkün değildir. Kimi bilim-kurgu filimlerinde elektrodlar, kablolar aracılığı ile bir beyinden diğerine düşünce naklinin gösterildiği sahneler tanık olmuşsunuzdur. Ancak, gerçek yaşamda bu sahneleri -en azından şimdilik- gerçekleştirebilmek mümkün görünmemektedir. İşte bu nedenle, bir başka beyine aktarmak istediğimiz düşünceleri, karşıdaki beyinin alabileceği, alınan bilgiyi işleyebileceği, değerlendirebileceği, anlamlandırabileceği bir başka biçime dönüştürmemiz gerekiyor. Bu gereksinim doğrultusunda düşüncelerimizi kodlamamız; bu kodu hedef birey ya da bireylere iletmemiz; hedef bireyin/ bireylerin ise bu kodu alması; bu kodu açması (çözümlemesi); bu koddan anlam çıkartması sözkonusudur. Tüm bunlar, kendi içinde bir dizi karmaşık işlemi gerektirir.

Peki, kod nedir?

Kod, herhangi bir şeyin yerine geçen, onu temsil eden, onu gösteren herhangi bir başka şeydir. Anlaşılabilirliği gibi, bireylerarası iletişimde biz düşüncelerimizi de-

ğil, onu temsil eden kodları iletiyoruz. Öyleyse, herşeyden önce bizim düşüncelerimizi ifade edebileceğimiz kodların neler olduğunu bilmemiz gerekiyor. En basit tanımıyla dil, düşüncelerimizi aktarmak amacıyla kullandığımız bir koddur. Görüldüğü gibi, iletişim amaç, dil de bu amacı gerçekleştirmek için kullandığımız bir araçtır. Dilin sadece kod olma özelliğinden söz etmek kuşkusuz yeterli değildir. Bu nedenle, dilin temel özelliklerinden de kısaca söz etmek gerekir.

Dil nedir?

Yukarıda da söz ettiğimiz gibi, dil herşeyden önce bir koddur. Bu kod, bireylerin duyu organları tarafından alınabilecek özelliklere sahip olmalıdır. Bu yönüyle bakıldığında da kod dilin biçim unsurunu oluşturur.

Yukarıda, "Kod, herhangi bir şeyin yerine geçen, onu temsil eden, onu gösteren herhangi bir başka şeydir." demiştik. Gösterilmek istenen, temsil edilmek istenen şey ise evren hakkında bilgidir. Daha açık bir ifade ile kod, evren hakkındaki düşünceleri temsil eder. Evrende temsil edilmek istenen şeyler ise nesnelere, olaylar ve ilişkilere. Örneğin, "Baba.", "Şapka" dediğimiz zaman nesnelere; "*Babamın şapkası.*" dediğimizde iki nesne arasındaki ilişkiden (aitlik ilişkisi); "*Babam yoruldu.*" dediğimizde ise bir olaydan söz etmekteyiz ve bu sözel ifadelerle sözkonusu nesnelere, ilişkileri, olayları göstermekteyiz.

Ne var ki, evren hakkındaki düşüncelerin gösterilmesinde herkes farklı bir kod kullansaydı, o zaman iletişimin temel amacı gerçekleşemezdi. Bu nedenle de hangi kodun (göstergenin) neyi temsil ettiğine ilişkin bir uzlaşmanın olması kaçınılmazdır. Bu bakımdan dilin temelinde bir uzlaşma (anlaşma, konvansiyon) vardır.

Dilin hangi kodla neyi, nasıl temsil edeceği, dilin sistematüğünü oluşturmuştur. Daha açık bir ifade ile, dil bir dizgedir, bir dizi kuralları vardır. Ancak bu kurallar, bireyler ve toplumlararası bir uzlaşmanın sonucudur. Bu da dilin toplumsal bir olgu olduğunu gösterir.

Özetlenecek olursa **dil**, iletişim amacıyla kullanılan, evren hakkındaki düşünceleri simgeleyen, uzlaşmaya dayalı biçimlerden oluşan bir dizgedir.

Tüm bu bilgilerden anlaşılmaktadır ki, bu tanıma uyan her iletişim aracı dil olma özelliğini taşımaktadır. Bir başka deyişle, her dilin sözel bir biçime sahip olması zorunlu değildir. Örneğin, klasik müzikte de seslerden yararlanılmaktadır. Kendine özgü bir konvansiyonu, bir dizgesi vardır ve bestecinin evren hakkındaki düşüncelerini yansıtır. Ne var ki, müzik dili ile sözel dil arasında temel bir farklılık vardır. Sözel dilde kullanılan her gösterge (ses ve ses öbeği), belirlenen uzlaşma (konvansiyon) çerçevesinde kalarak sadece ve sadece bir tek şeyi temsil eder. Başka birşey gösterilmek istendiğinde ise, mutlaka bir başka gösterge kullanılmak zorundadır. Örneğin, Türkçe adını verdiğimiz konvansiyonda "ağaç" sadece ve sadece bir nesne türünü simgeler. Bu konvansiyonda "ağaç" biçiminin taşıdığı anlam belirlidir. Oysa, müzik dilinin böyle bir gücü yoktur. Sözgelimi aşığdaki nota dizilerinden birincisi-

Dilde kullanılan göstergeler (kodlar) ile onların temsil ettikleri düşünceler (gösterilenler) arasındaki ilişki nedensizdir. "ağaç" sözcüğü ile onun temsil ettiği nesne arasındaki ilişki sadece uzlaşmaya dayanır. Mantıklı bir nedeni yoktur. Bu da farklı uzlaşmalardan oluşan farklı sözel dillerin (Türkçe, İngilizce, vb.) oluşturulabilmesine olanak vermiştir.

nin "masa" ikincisinin "kasa" anlamına geldiğinin gösteren bir konvansiyon değildir müzik dili.

Konuşma nedir?

Sözel dilin konuşmaya dayanması nedeniyle dil ve konuşma terimleri çoklukla eşanlamlı olarak kullanılmaktadır. Ancak, dil ve konuşma sorunları söz konusu olduğunda bu ayrıma özellikle dikkat edilmesi gerekmektedir.

Konuşma bir eylemdir. En yalın ifade ile sözel dilin insanların doğal olarak üretebildikleri kimi sesleri kullanıp, düşüncelerin kulak yoluyla alınabilmesine olanak sağlamak için gerçekleştirilen bir eylemdir.

Tüm bu açıklamalardan sonra, bireylerarası iletişimde konuşmanın sadece sözel dili ifade etme yolu olduğu, konuşma bozuklukları teriminin aslında son derece sınırlı olduğu anlaşılmaktadır.

Ünitenin sonunda yer alan kaynaklara ulaşarak konu hakkında daha ayrıntılı bilgi edinebilirsiniz.

Sizce yapay bir dil oluşturulabilir mi? Bu konuda ortaya çıkabilecek güçlükler neler olabilir? Doğal olmayan bir sözel dil biliyor musunuz? Özellikleri hakkında araştırın, arkadaşlarınızla tartışın.

Konuya tam anlamıyla giriş yapmadan, sadece yukarıdaki bilgiler ışığında bölgesel ağzların, şive farklılıklarının dil ve konuşma sorunu olarak nitelendirilip nitelendirilemeyeceğini tartışın.

3. Dil ve Konuşma Sorunlarının Tanımı

Sözel iletişim aracı olarak dil ve konuşmanın insan yaşantısı üzerindeki etkisinin ne denli önemli olduğu herkes tarafından bilinmekte ve kabul edilmektedir. Hele bireyin sosyal ve akademik gelişiminde oynadığı rol düşünülürse, iletişimin bireyin yaşantısında ne denli önemli sonuçlar doğuracağını kestirmek güç olmasa gerekir. Bu nedenle, iletişimin herhangi bir nedenle ve herhangi bir boyutta aksaması, gerek birey gerekse o bireyin çevresi için önemli olumsuzluklar oluşturmaktadır.

"Konuşma özürü", "konuşma bozuklukları", "dil ve konuşma bozuklukları" vb. terimlerle ifade edilen bireylerarası iletişimde karşılaşılan olumsuz durumlar, "gecikmiş konuşma", "dil gelişiminde gecikme", "kekemelik", "afazi", "genizsi konuşma", "artikülasyon bozukluğu", "ses bozukluğu", "afoni" vb. terimlerle de türlendirilmektedir.

Giriş bölümünde anlatılanları anımsayacak olursanız, bu ünite de dil ve konuşma sorunlarının tanımlanmasında izlenecek yolu kestirmişsinizdir. Bu yaklaşımdan yola çıkarak yapılacak tanımlamaların daha işlevsel olacağı düşünülmektedir. Aşağıda yer vereceğimiz kimi tanımların, size ileriki araştırmalarınızda yol göstereceği umulmaktadır.

3.1. İletişim Sorunu (Bozukluğu)

(a) Bir sembol sistemini alma ve/veya işleme (değerlendirme); (b) kavramları ve/veya sembol sistemlerini temsil etme; (c) sembol sistemlerini iletme ve/veya kullanma yetisinde ortaya çıkan aksaklık, bozukluk olarak tanımlanmaktadır.

3.2. Dil Sorunu (Bozukluğu)

Dil davranışlarında (lisan) karşılaşılan sorunlar, genel olarak, çevresel etmenlerden bağımsız olarak dilsel birimlerin üretiminde ve/veya algılanmasında karşılaşılan herhangi bir güçlük olarak tanımlanmaktadır. Bu tür sorunlar, tüm den konuşmanın olmaması gibi çok ağır bir durumdan, sözdizimindeki ufak tefek farklılaşmaların, aksaklıkların gözlemlendiği durumlara çeşitlilik gösterebilir. Kimi durumlarda anlamlı dilin kullanılabilirdiği fakat içeriğin yetersiz olduğu gözlenir (örneğin, sınırlı/yetersiz sayıda sözcük kullanımı; sınırlı sözel biçimler; sadece köklerle yetinme, çoğul, zaman, yapım, çekim vb. eklerini kullanamama, gibi dilbilgisel düzlemde karşılaşılan sorunlar).

3.3. Konuşma Sorunu (Bozukluğu)

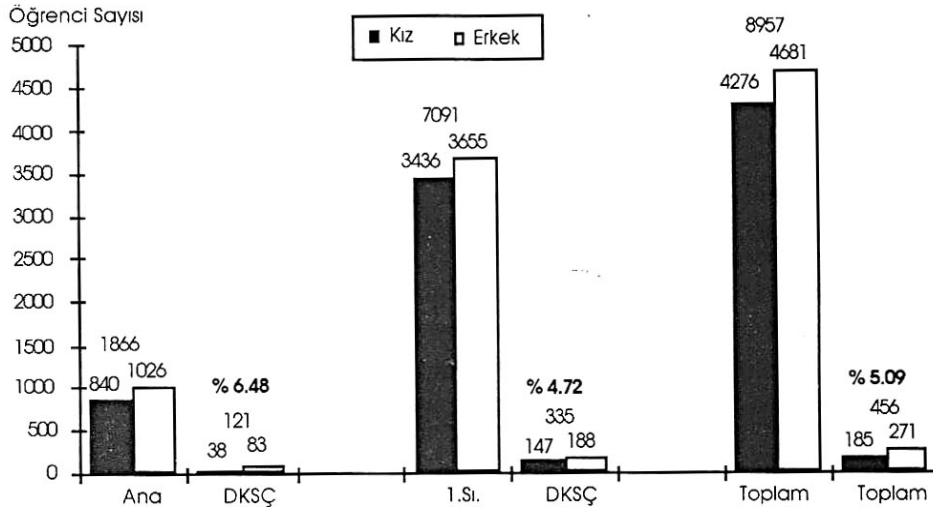
Konuşmanın herhangi bir çevrede benimsenen sınırın dışına çıkarak yadırganacak düzeyde bir farklılık ya da sapma göstermesi durumunda, genelde bireyde bir tür konuşma sorunu olduğu kabul edilmektedir. Konuşma sorunu olan bireyin konuşma davranışlarında şu özellikler göze çarpabilir:

- İşitilemeyecek kadar aşırı alçak sesle konuşma.
- Konuşmanın rahatlıkla anlaşılabilmesi.
- Sesinin ya da konuşurken sergilediği görünümün karşıdakini rahatsız etmesi.
- Belirli bir sesin beklenildiği gibi söylenememesi.
- Konuşurken zorluk çekme.
- Dilin vurgu, ezgi, ritim özelliklerine uygunluk göstermemesi, konuşmanın bunlardan yoksun olması, tekdüzelik.
- Sözdizimi, dilbiçimi vb. sapmaları.
- Yaşına, cinsiyetine, fiziksel gelişimine uygun olmayan ses ve konuşma.

Görülebileceği gibi, bu özet tanımlamadan bile dil ve konuşma sorunlarının ne denli karmaşık olduğu, bu konunun ayrı bir uzmanlık gerektirdiği açıktır.

4. Yaygınlık Oranı

1994-1995 öğretim yılında Anadolu Üniversitesi Eğitim Fakültesi Özel Eğitim Bölümü Konuşma Engellilerin Eğitimi Anabilim Dalı tarafından Eskişehir ili ilkokulları ile ilköğretim okullarında bulunan anasınıfı ile birinci sınıflarda bir tarama yapılmış ve bu sınıflardaki Dil ve Konuşma Sorunlu Çocukların (DKSÇ) sayıları belirlenmiştir. Bu çalışmada toplam 8.957 çocuğa ulaşılmış ve bunlardan toplam 456 çocuğun (% 5.09) dil ve konuşma sorunlu olduğu belirlenmiştir (Bkz Şekil 7.1).

Şekil 7.1: Taranan Öğrenciler Arasında Dil ve Konuşma Sorunu Olan Çocukların Sayıları ile Bunların Oranları

5. Nedenleri

Dil ve konuşma sorunları, nedenlerine göre şöyle kümelenebilmektedir:

- Anatomik nedenlere bağlı dil ve konuşma sorunları.
(dudak- damak yarıklığı, larenjektomi, işitme düzeneği sorunları vb.)
- Fizyolojik nedenlere bağlı dil ve konuşma sorunları.
(müsküler distrofi vb.)
- Nörolojik nedenlere bağlı dil ve konuşma sorunları.
(CVA, Parkinson Hastalığı, Cerebral Palsy vb.)
- Biyokimyasal nedenlere bağlı dil ve konuşma sorunları.
(Anoxia vb.)
- Psikolojik/psikiyatrik nedenlere bağlı dil ve konuşma sorunları.
(Kimi uzmanlara göre kekemelik vb. konuşma sorunları bu kümede ele alınmaktadır)
- Gelişim sürecindeki aksaklıklara bağlı dil ve konuşma sorunları.
(Gecikmiş dil ve konuşma, öğrenme güçlüğü, okuma güçlüğü vb.)
- Olumsuz çevresel etmenlere bağlı dil ve konuşma sorunları.
(Dil ve konuşma gelişiminde gecikme vb.)

- h. Hiçbir nedene bağlanamayan dil ve konuşma sorunları.
- ı. Karmaşık nedenlere bağlı dil ve konuşma sorunları.
(Zihin engeli vb.)

6. Türleri

Dil ve konuşma sorunlarının türlerini ayrıntılı olarak ele almak bu ünitenin amaçlarını aşmaktadır. Bu konuda Türkçe yazılı kaynak sayısı yeterli olmasa da bulunmaktadır. Ünitenin sonunda bu kaynaklardan kimileri verilmiştir. Burada daha önce sözü edilen çalışmanın bulgularına yer verilerek, Türkiye'deki ilköğretim öğretmenlerinin sınıflarında en çok karşılaştıkları dil ve konuşma sorunlarından kısaca söz edilecektir.

Çizelge 7.1'e bakıldığında, ilköğretim okullarının arasınıfı ve birinci sınıflarında en sık karşılaşılan dil ve konuşma sorunlarının şu şekilde sıralandığı görülmektedir:

Çizelge 7.1: Eskişehir İlköğretim Okullarında Arasınıfı ve Birinci Sınıflarda Gözlenen Dil ve Konuşma Sorunlu Çocukların Dağılımı

Sorun	%
/r/ seslerini söyleyemiyor	25.40
Bir sesin yerine başka ses kullanıyor	19.41
Anlıyor ifade yetersiz	10.77
Kekeme	9.71
Konuşma ve anlaması yetersiz	6.65
Konuşması hiç anlaşılıyor	5.85
Susmayı tercih ediyor	5.45
Nefes kontrolü zayıf	4.79
Görsel algı sorunu var	4.52
Konuşması yeterli, anlaması yetersiz	2.66
Ses bozukluğu var	2.13
Genizden konuşuyor	2.13
Dudak/damak yarıklığı var	0.53

Çizelge 7.1'de gözlenebileceği gibi, sınıfınızda salt konuşma sorununun yanısıra, iletişim ve dil sorunları olan çocukların bulunması söz konusu. Kuşkusuz böyle bir durumla karşılaştığınızda neler yapabileceğinizi bilmek istersiniz. Ancak, bu ünite- de sizin beklentileriniz doğrultusunda ayrıntılı yol ve yöntemler önerebilmek mümkün değil. Ne var ki tüm öğrencileriniz için geçerli olabilecek bazı önerilerde bulunabiliriz.

7. Öğretmene öneriler

I. Öneri

Öğrencinizi uzman bir kişiye göndererek onun önerileri doğrultusunda hareket etmeniz. Ama hemen şunu itiraf etmeliyim ki, Türkiye'de henüz sadece bu konularla ilgilenen dil ve konuşma terapisti yetiştirilmemektedir. Bu alandaki uzman sayısı Türkiye'de yok denecek kadar azdır. Yine de ilinizdeki Rehberlik ve Araştırma Merkezi'ne başvurarak yardım talebinde bulunabilirsiniz. Şansınız yardım ederse, bu konulara ilgi duyan ve kendi çabalarıyla birşeyler yapmaya gayret eden bir özel eğitimci ya da rehber öğretmen bulabilirsiniz. Ama, bu konuda kendilerinden kesin çözüm beklemeyin, çünkü donanımları yeterli olmayabilir.

II. Öneri

Öğrencinizin nasıl konuştuğundan çok ne söylemek istediğine dikkat edin. Onu düzeltip, söyleyemediklerini tekrarlatmaya çabalamayın. Onun söylemek istediğini dinleyin, olması gerektiği biçimde siz tekrarlayın. Böylece doğru biçimi duymasına fırsat verin. Unutmayın ki dil ve konuşma yönergelerle öğrenilmez! Tekrarlatmak da bir işe yaramaz, tam tersine anlamsız yere çatışma doğurur ve reddetmeye yol açar. Kaldı ki tekrarlayabilen kişi zaten söyleyebilen kişidir. Sizin istediğinizi tekrarlayabilseydi zaten sorunu olmazdı. ("Söyleyebiliyorum da söyleyemiyor muyum?" sendromu). Öğrenciye söyleyemediğini tekrarlatmaya çalışmak, bir anlamda onun "kusurunu" yüzüne vurmaktır ve bu davranışınız özgüvenini sarsacaktır. Özellikle kekemelerde bu tutum vardır. Konuşmadıkları zaman kekelemeyeceklerdir, kimse de onları eleştirmeyecektir! Bu nedenle konuşmaktan kaçınırlar. Özellikle kekeme öğrencilerinizi her fırsatta konuşturun. Onları sabırla dinleyin, onların yerine siz konuşmayın. Sizin anlayışlı davranmanız, onların işini kolaylaştıracaktır.

III. Öneri

Dil ve konuşma sorunlu öğrencilerinizi sorunsuz öğrencilerinizle kıyaslamayın. Onların gelişimini kendi içlerinde değerlendirin. Unutmayın, hiç kimse kendisinin bir başkasıyla kıyaslanmasını istemez. Özellikle bu tür öğrenciler!

Özet

Sözel dil ve konuşma, günlük yaşantımızda önemli bir yer tutan ve bireylerarası iletişimin gerçekleştirilmesi için kullandığımız araçlardandır.

Bireylerarası iletişimde düşüncelerimizi kodlamamız; bu kodu hedef birey ya da bireylere iletmemiz; hedef bireyin/bireylerin ise bu kodu alması; bu kodu açması (çözümlemesi); bu

koddan anlam çıkartması sözkonusudur. Tüm bunlar, kendi içinde bir dizi karmaşık işlemi gerektirir.

İletişimin herhangi bir nedenle ve herhangi bir boyutta aksaması, gerek birey gerekse o bireyin çevresi için önemli olumsuzluklar oluşturmaktadır.

Bireylerarası iletişim sorunu olan bireyin sorununun, bu alanda yetişmiş bir kişi tarafından değerlendirilerek gerekli önlemlerin alınması en uygun yoldur. Türkiye dil ve konuşma terapisti yetiştirme konusunda henüz istenilen düzeyde değildir. Bu nedenle dil ve konuşma sorunlu bireylerin sağaltımı uluslararası normlara uygunluk gösterememektedir. Ne var ki, öğretmenlerin bu konuya duyarlı olmaları ve tutumlarını öğrencilerin lehine değiştirmeleri de önemli bir aşama olacaktır.

Değerlendirme Soruları

Aşağıdaki soruların yanıtlarını verilen seçenekler arasından bulunuz.

- İletişimin temel amacını aşağıdaki yargılardan hangisi en iyi açıklar?
 - İletişim bildirişim amacıyla kullanılır.
 - İletişimin temel amacı, bireylerarasında düşünce paylaşımını gerçekleştirmektir.
 - İletişim insanlararası bir alışveriştir.
 - İletişimin amacı, toplumsallaşmaktır.
 - İletişimin temel aracı gereksinimlerin karşılanmasıdır.
- Aşağıdaki ifadelerden hangisi iletişimde "kod"u tanımlamamaktadır?
 - İletişimin gerçekleşmesi için kullanılan bir yöntemdir.
 - Anlaşılması zor bir şifredir.
 - Bir göstergedir.
 - Gösterilenle ifade edilen bir semboldür.
 - Nesnelere verilen addır.
- Aşağıdaki yargılardan **doğru** olanı işaretleyiniz.
 - Dil sorunu olan bireyin iletişim sorunu olmaz.
 - Her konuşma sorunu mutlaka dil sorunu ile bağlantılıdır.
 - Kekemelik bir dil sorunudur.
 - Konuşmada gözlenen bazı sorunlar, dil kökenli sorunlar olabilir.
 - Konuşma sorunları temelde öğrenme kaynaklıdır.

4. Aşağıdaki yargılardan **yanlış** olanı işaretleyiniz.
- A. Her bireyin farklı özellikleri doğrultusunda sorunları da farklıdır.
 - B. Konuşma sorunlu çocuklara söyleyemedikleri tekrar ettirmelidir.
 - C. Dil ve konuşma doğal ortamda edinilir.
 - D. İletişim sorunlu bireyin ayırıcı tanısının yapılması çok önemlidir.
 - E. Dil ve konuşma edinilen davranışlardır.
5. Aşağıdakilerden hangisi sadece konuşma sorunu olarak ele **alınmamalıdır**?
- A. Kekemelik.
 - B. Bir sesin yerine bir başka ses kullanma.
 - C. /r/ seslerini söyleyememe.
 - D. Yaşına ve cinsiyetine uygun sesle konuşmama.
 - E. Monoton konuşma.

Yararlanılan ve Başvurulabilecek Kaynaklar

- Baykoç, N.D. "Konuşma-Dil Bozuklukları ve Eğitsel Görüşler" **Özürlü Çocuklar ve Eğitimleri**. (Editör: Şule Bilir). Ankara: Hacettepe Üniversitesi Çocuk Gelişimi ve Eğitimi Bölümü, s. 211-223., 1986.
- Belgin, E., A. Ataş ve E. Özcebe. "Çocukluk Afazisi" **Ankara Üniversitesi 5. Mitat Enç Özel Eğitim Günleri**. Ankara: Türkiye Sakatlar Konfederasyonu Yayınları, No. 5, s. 99-106., 1997.
- Ege, P. "Kekemelikte Erken Tedavi: Önemi ve Yöntemleri" **Ankara Üniversitesi 5. Mitat Enç Özel Eğitim Günleri**. Ankara: Türkiye Sakatlar Konfederasyonu Yayınları, No. 5, s. 137-141., 1997.
- Johnson, W. **Kekemelik ve Yapabilecekleriniz**. (Çeviren: A. Üsküdarlı) İstanbul: Meter Matbaacılık, ESBANK Yayınları, 1993.
- Konrot, A. "İşitme Engelli Çocuklarda Konuşmanın Bürünsel Özellikleri Nasıl Geliştirilebilir?" **Anadolu Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi**. 1-1: s. 119-129., 1986.
- _____. "Zihinsel Engellilerin Eğitiminde Konuşma Terapistinin Rolü" **Anadolu Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi**. 1-2: s. 169-176., 1986.
- _____. "Konuşma Terapisi ve Dilbilim" **Dilbiliminin Dünü, Bugünü, Yarını**. Hacettepe Üniversitesi, s. 37-39., 1987.
- _____. "Okulöncesi Eğitim Kurumlarında Dil ve Konuşma Sorunlu Çocukları." **YAPA 7. Okulöncesi Eğitim ve Yaygınlaştırma Semineri**, İstanbul: YAPA Yayınları, s. 28-35., 1991.

- _____. **Konuşma Sorunlu Çocuklar ve Eğitimleri, 1. Özel Eğitim Konseyi Ön Raporu**, Ankara: MEB Özel Eğitim ve Rehberlik Dairesi Başkanlığı, 1991.
- Nicolosi, L., E.Harryman ve J. Kresheck. **Terminology of Communication Disorders Speech-Language-Hearing**, Baltimore: Williams and Wilkins. 1989.
- Özsoy, Y. "Konuşma Özürlüler" **Özel Eğitime Muhtaç Çocuklar: Özel Eğitime Giriş** (8. Basım). Ankara: Karatepe Yayınları, s. 75-100., 1997.
- _____. **Konuşma Özürlü Çocuklar ve Eğitimleri** (2. Basım). Eskişehir: İTİA Yayınları, 1982.